

Lidská práva, nepochopená povinnost (k Hejdánkovu pojetí lidských práv)

Zuzana Škorpíková

- ◆ článek, česky, vznik: 2011
- ◆ article, Czech, origin: 2011

Lidská práva: nepochopená povinnost
(K Hejdánkovu pojetí lidských práv)

Zuzana Škorpíková

Na podzim roku 2000 odpověděl Ladislav Hejdánek v rozhovoru pro Salón na otázku, co soudí o globalizaci, takto: „My se tomu nevyhneme. Globalizace však není jen nevyhnutelné zlo. To je velké dobro! Ovšem v našich lidských podmínkách je to vždycky tak, že velké dobro může zároveň znamenat velké zlo. Protože jde v jádru o technický rozvoj, může být zneužit, nejen využit. Je třeba přesně rozlišit, co je na globalizaci pozitivní, co negativní, a stavět se proti tomu negativnímu...v žádném případě nepřipouštím tezi: nechme globalizaci běžet a ono se ukáže. My jsme dneska jako civilizace v takové situaci, že tohle si už nemůžeme dovolit. To by znamenalo dříve či později katastrofu. Dnes vidíme, jak se emancipuje ekonomika. Velké firmy jsou nadnárodní. A už proto je třeba se podílet na globalizaci, jinak si ty velké firmy budou dělat, co budou chtít. Tady se něco vymklo a je třeba to podrobit demokratické kontrole. To se zatím samozřejmě neděje. Zatím nemáme žádné světové grémium, kde by bylo možno globalizaci prakticky ovlivnit. Musí však vzniknout, protože naše odpovědnost je obrovská. My jsme dnes odpovědní nejen za lidi své doby, ale jsme odpovědní za to, jakou společnost, Zemi, atmosféru, vodu zanecháme příštím generacím. Jsme odpovědní za lidská práva generací, jejichž rodičovské generace se ještě nenarodily. Co to znamená pro pojetí práva? Že nemůžeme vystačit s myšlenkou přirozených práv, tedy práv přiznaných jedinci ve chvíli, kdy se narodil. Ne. On 'má' práva daleko dříve, než se narodil. On má práva, i kdyby se nikdy nenarodil.“¹

Dnes jsme nuceni konstatovat, že to, před čím Hejdánek v tomto textu varoval, se stalo. V demokratických společnostech je držitelem moci lid; v přímé demokracii by moc vykonával přímo, v zastupitelských demokraciích ji vykonává prostřednictvím volených zastupitelů. Ale dnes vlády jednotlivých států mohou plnit vůli svých občanů jen potud, pokud to dovolí globální finanční oligarchie. Je-li vůle občanů v rozporu s vůlí finanční oligarchie, vláda občanům více nebo méně otevřeně přiznává, že jejich vůli prosadit nedokáže. To znamená, že lid svou moc ztratil. Nadále mu vládnou zastupitelé, které si sám volí; ti však už nevykonávají moc lidu, nýbrž moc globální finanční oligarchie. Podotkněme, že dost už vžitý termín „finanční oligarchie“ není přesný: finanční oligarchie nevládne a ani se o to nesnaží, tzn. nesnaží se zavést nějaké nové globální uspořádání lidské společnosti, jakýsi globální stát, který by sama řídila, nesnaží se dospět k sjednocení lidstva jako celku; ona pouze ve stávajících společenských strukturách užívá moc, aby prosadila ten či onen cíl, parazituje na nich. Proto také někteří autoři navrhují termín „globální finanční mafie“. V souladu s Hejdánkem to můžeme jednoduše formulovat tak, že velké firmy si dělají, co chtějí.

Jak lid ztratil moc? Nestalo se to v otevřeném boji, např. ve válce, kdy se lid poraženého státu musí podrobit diktátu vítězů, nebo v občanské válce, v níž zvítězí diktatura, tedy v situaci, kdy je lid silou přinucen se moci vzdát a ví o tom. Daleko spíš to bylo tak, že moc jako by nepovšimnuta zmizela, najednou se vidělo, že je pryč. Vlastně se to zjistilo až tehdy, kdy lid některých demokratických států začal protestovat proti určitým vládním opatřením a i ty nejsilnější protesty, masové demonstrace, dokonce generální stávky zůstaly bez účinku. To znamená, že lid se musel moci nějak vzdát, aniž by si to vůbec uvědomil. Jak se to mohlo stát? Moc lidu nevyplývá z faktické moci určité zájmové skupiny (i kdyby ta skupina v daném státě měla většinu), ani není výsledkem mocenského zápasu různých zájmových skupin, ani

¹ Hejdánek, L., Kdyby dnes přišel Ježíš, kolik křesťanů by poznalo, že je to alespoň velký muž?, Salón, literární příloha Práva, 7. září 2000, s. 2

není jakýmsi souhrnem mocenských nároků všech jednotlivých zájmových skupin v daném státě. Je založena na tom, že lidská práva platí pro každého člověka jakožto člověka. Jinými slovy, moc lidu spočívá v uplatňování lidských práv. Její zmizení je zřejmě důsledkem selhání uplatňování lidských práv.

Ladislav Hejdánek píše: „Je takřka neuvěřitelné, že nejvýznamnější text, vyjadřující stěžejní zásady a principy politických a obecně lidských svobod, totiž *Všeobecná deklarace lidských práv*, staví svůj program na základ velmi zastaralý a teoreticky zcela neudržitelný, totiž na myšlenku přirozenosti lidských práv a na to, že svobodní a sobě rovní (v právech a důstojnosti) se lidé už rodí... V rozporu s antropologií *Všeobecné deklarace lidských práv* je dnes docela zřejmé, že člověk se nerodí jako člověk, ale že se jím teprve po svém narození musí stát. Nerodí se svobodný, ale musí se nejprve naučit svobodně žít. Není vybaven nějakým paušálním kvantem důstojnosti a práv, nýbrž musí si za pomoci druhých, ale především vlastním úsilím najít způsob života vskutku důstojného a spravedlivého. Není nadán rozumem a svědomím, ale musí se teprve naučit spravovat svůj život v souhlasu s rozumem a svědomím...Přirozené vlastnosti (ani nadání a talent) nejsou ve společnosti, která má být lidská, tím rozhodujícím, i když pochopitelně nejsou bez významu. Výchova nespočívá primárně a základně v rozvíjení toho, co si člověk už svým narozením s sebou přináší, hlavním cílem člověka (a tedy ani veškeré péče o člověka) není a nesmí být tzv. 'všestranný rozvoj schopností'. Cílem výchovy je něco podstatně náročnějšího, než optimálně využít 'daných možností', totiž vždy nové vykročení na cestě k 'nemožnému', přesně řečeno nepravděpodobnému a stále nepravděpodobnějšímu: živá bytost, která není člověkem, se má člověkem stát.“²

„Nemožností“, resp. nepravděpodobností tady Hejdánek rozumí opak entropie. Prvním velkým protientropickým procesem v nám známém vesmíru je evoluce živé přírody, která vytváří a dokáže udržovat stále složitější a nepravděpodobnější struktury. Člověk, který z přírody částečně vykročil, zahájil druhý protientropický proces, jehož nepravděpodobnost se už blíží „nemožnosti“, poněvadž struktury, které vytváří, se ani neopírají o nic daného, ani se danostmi nestávají. Svoboda, rovnost, důstojnost, spravedlnost, rozum, svědomí na člověku nerostou jako nějaký orgán, který po narození začne vykonávat příslušnou funkci a jehož činnost může být potlačována jen nějakým nepřirozeným vnějším tlakem, ani nejsou získány rozvinutím nějaké předem dané přirozené dispozice – mnohem spíš jsou dokonce v rozporu s vybavením, které člověk nadále dostává od přírody – a nejsou nikde jinde, než v určitém způsobu myšlení a jednání: „jsou takové skutečnosti, které se jednou přihodí a stanou se minulostí; jsou však i takové, které se musejí stávat vždy znovu, protože nemohou být zbaveny svých svazků s budoucností žádným činem, žádným uskutečněním, nýbrž zcela naopak se od každého svého uskutečnění nakonec vždycky odlišují a přímo distancují jako jeho nesplněná, nedosažená míra.“³ To znamená, že žádné minulé uplatnění lidských práv (i kdyby takových uplatnění bylo, kolik jen chcete) nemůže vytvořit jakýsi daný, setrvačný základ, o nějž by se každé další uplatnění lidských práv opíralo a který by postupně tak zmohutněl, že by lidská práva uplatňoval jakoby vlastní vahou. Naopak každé jednání v souladu s lidskými právy je nové: vždy znovu usiluje o změnu toho, co jest. Ale nejsou-li lidská práva vlastností člověka, ani vrozenou, ani získanou, neznamená to pak, že nejsou vůbec? Znamená. Hejdánek píše, že „pravá práva a pravé svobody...nejsou atributem člověka, ale výzvou a závazkem jak pro něho, tak pro jeho spolulidi (tak jako jsou pro něho výzvou a závazkem i práva jiných lidí, jeho spolulidí, jeho bližních, 'těch druhých'). Tato pravá práva a tyto pravé svobody jsou nezcizitelné již proto, že nejsou majetkem ani

² Hejdánek, L., *Reflexe v politice a otázka politického subjektu*, Filosofický časopis XXXVIII, 1990, č. 6, s. 746 – 747, 752, 754

³ Hejdánek, L., *tamtéž*, s. 754

jednotlivců, ani společenství – nejsou to vůbec žádná 'jsoucna'.“⁴ Pokud by lidská práva byla atributem člověka – tedy pokud by člověk byl člověkem od přírody – neměl by vlastně jinou možnost, než jednat v souladu s nimi, asi s touž nutností, s níž ostatní živé bytosti jednají v souladu se svou fylogenetickou výbavou. Ale nepředmětňá (zjednodušeně řečeno: ve fylogenetické výbavě neztělesněná) výzva k žádnému jednání takto nenutí: lze jí pouze porozumět a na základě porozumění se rozhodnout na ni odpovědět, totiž vzít na sebe závazek, povinnost, jíž lze ale, právě proto, že není podepřena ničím jsoucím, dostát jen s největším úsilím. Mnohem pravděpodobnější je na výzvu neodpovědět, neporozumět jí a dokonce ji ani nezaslechnout. Moc, vyplývající z přirozené i společenské nerovnosti a dosahovaná přesilou, je mnohem pravděpodobnější, než moc založená na uplatňování lidských práv. Občané demokratických států dokázali tu nepravděpodobnou moc udržet jen nakrátko. Příznačné je, že se proti globalizaci začali bouřit až tehdy, kdy finanční oligarchie vztáhla ruce na jejich blahobyť, a vlastně ne na blahobyť, na konzum. Zdůrazněme, že pravděpodobností se tady rozumí entropie, tendence k *rozpadu* složitých struktur na struktury jednodušší a proto stabilnější. A skončeme otázkou: jak nízko asi bude ta nejbližší stabilní struktura lidské společnosti po rozpadu demokracie?

⁴ Hejdánek, L., Lidská práva, budoucnost Evropy a jedna česká tradice, Reflexe 4, 1990, s. 9 - 7